

Normen stellen bij grensoverschrijdend gedrag in de sport

Een wegwijzer voor sportverenigingen

Movisie: kennis en aanpak van sociale vraagstukken

Movisie is hét landelijk kennisinstituut voor een samenhangende aanpak van sociale vraagstukken. Samen met de praktijk ontwikkelen we kennis over wat echt goed werkt en passen we die kennis toe. De unieke rol van Movisie is het versnellen van leerprocessen. We zijn alleen tevreden als we een duurzame positieve verandering voor mensen in een kwetsbare positie realiseren.

We ondersteunen en adviseren maatschappelijke organisaties, overheden, maatschappelijk betrokken bedrijven en burgerinitiatieven. Lokaal of landelijk, toegesneden op het vraagstuk en de organisatie. Zo kunnen deze organisaties en hun professionals hun werk voor de samenleving zo goed mogelijk doen.

Movisie staat voor een maatschappij waar iedereen op een gelijkwaardige manier kan deelnemen. Waarin ook mensen in kwetsbare posities, gezien en ondersteund worden.

Kijk voor meer informatie op www.movisie.nl.

Colofon

Auteurs: Hanneke Mateman, Wilma Schakenraad, Bora Avric, Amma Asante en Christ de Wit.

Vormgeving: Suggestie & Illusie

Coverfoto: 123RF

Januari, 2022

De literatuurlijst is te vinden op de website van Movisie.

Ministerie van Volksgezondheid,
Welzijn en Sport

Deze publicatie is tot stand gekomen dankzij financiering van het ministerie van VWS.

Inhoudsopgave

Aanleiding	4
1. Grensoverschrijdend gedrag in de sport	5
Wat is grensoverschrijdend gedrag?	5
Hoe vaak komt het voor?	6
Lopen bepaalde groepen extra risico om slachtoffer te worden?	7
Waarom is het probleem zo hardnekkig?	7
Waarom is grensoverschrijdend gedrag in de sport een lastig gespreksonderwerp?	7
2. Een normstellend kader van gedeelde normen en waarden	9
Wat is nodig om grensoverschrijdend gedrag effectief aan te pakken?	10
3. Tools, hulpmiddelen en aanpakken	14
Met elkaar in gesprek gaan over normen en waarden	14
Tools om te bepalen of gedrag grensoverschrijdend is	15
Elkaar aanspreken op gedrag	15
Een vertrouwenscontactpersoon aanstellen	15
De rol van de trainer /coach	16
Preventie: herkennen en voorkomen	17
Wat te doen na een incident	17
Interventies voor plegers van grensoverschrijdend gedrag op het voetbalveld	17
Zelf een training volgen?	18

Aanleiding

In 2021 organiseerde Movisie rondetafelgesprekken met vertegenwoordigers van sportverenigingen (bestuurders, trainers/coaches), sportconsulenten en beleidsmedewerkers van gemeenten over grensoverschrijdend gedrag bij sportverenigingen. Het doel van deze gesprekken was om er achter te komen welke vragen deze verenigingen hebben en waar ze tegenaan lopen bij de aanpak van grensoverschrijdend gedrag.

De bijeenkomsten lieten zien dat de deelnemers de urgentie voelen om grensoverschrijdend gedrag serieuzer aan te pakken, maar dat de praktijk weerbarstig is. Protocolen en gedragsregels zijn er volop, maar het ontbreekt aan kennis en vaardigheden om ongewenst gedrag tijdig te signaleren. Er is te weinig tijd om te investeren in deskundigheidsbevordering en gedegen aanpakken. Daarnaast vindt men het lastig om anderen aan te spreken op gedrag, vanwege agressie, maar ook omdat men het gevoel heeft er alleen in te staan. Wat tevens naar voren kwam was dat de meeste verenigingen vooral problemen hebben met verbale en/of fysieke agressie en pesten. Tijdens één van de bijeenkomsten werd de uitdaging gekarakteriseerd als: "de emotie van sport combineren met goed fatsoen".

VRAGEN EN DILEMMA'S VAN SPORTVERENIGINGEN

- Hoe ga je om met het 'grijze gebied', zoals 'die foute grap'?
- Hoe ga je om met het verschil in beleving van veiligheid tegenover de intentie van de 'dader' ("Ik heb dat helemaal niet zo bedoeld")?
- In een dorp of buurt speelt de 'ons kent ons'-cultuur een rol. Je kunt die ouder, trainer, vrijwilliger ook weer tegenkomen bij de supermarkt. Is dat van invloed op je handelen/ingrijpen?
- Hoe ga je om met geruchten of valse beschuldigingen?
- Hoe zorg je ervoor dat je geen (toch al schaarse) vrijwilligers verliest, wanneer je ze aanspreekt op hun gedrag?
- Wie spreek je aan, hoe ver reikt je verantwoordelijkheid?
- Hoe kun je ervoor zorgen dat ook positieve normen bekrachtigd worden?
- Hoe werk je aan duurzame, structurele verandering (zodat het niet alleen blijft bij een keer aanspreken)?

Uit de rondetafelgesprekken voorjaar 2021

Wat nodig lijkt, is dus niet zozeer een nieuw protocol of nieuwe set regels, maar tools, training en begeleiding om gespreksvaardigheden te ontwikkelen, gedeelde verantwoordelijkheid te creëren en blijvend het gesprek met elkaar te voeren. Een vitale, open sportvereniging met een stevig bestuur, voldoende enthousiaste en deskundige vrijwilligers en een brede samenwerking met buurt en school zijn daarbij een belangrijke randvoorwaarden om grensoverschrijdend gedrag in de sport duurzaam aan te kunnen pakken. Er zijn bij elke vereniging mensen nodig die hier echt tijd voor vrij kunnen maken, het onderwerp blijven agenderen en het gesprek op gang houden.

1

Grensoverschrijdend gedrag in de sport

In de afgelopen jaren is er in de media herhaaldelijk aandacht geweest voor misstanden in de sport. Naast de berichten over agressie op en om de sportvelden, werden we ook geconfronteerd met de verhalen over intimidatie en machtsmisbruik in bijvoorbeeld de turnwereld. In de meeste gevallen ging het hier om topsport, maar ook in de breedtesport zijn de nodige geweldsincidenten en gevallen van misbruik, pesten of discriminatie bekend maar die halen minder het landelijke nieuws.

Recent onderzoek laat zien dat veel amateursporters en vrijwilligers in de sport te maken hebben met gedrag van clubgenoten, trainers/coaches of ouders/omstanders dat grenzen overschrijdt. In reactie daarop zijn allerlei projecten, trainingen en interventies ontwikkeld, maar het ontbreekt met name aan een preventieve werkwijze waarbij problemen vroegtijdig gesignaleerd en aangepakt kunnen worden.

In deze wegwijzer bieden we - na beknopte achtergrondinformatie over aard en omvang van grensoverschrijdend gedrag in de sport - een overzicht van werkzame elementen bij het voorkomen en vroegtijdig signaleren van grensoverschrijdend gedrag en geven we praktische informatie over mogelijke aanpakken.

Wat is grensoverschrijdend gedrag?

In onderzoeken en publicaties komen we verschillende definities van grensoverschrijdend gedrag tegen. Wij gebruiken de volgende definitie, die ontleend is aan de Blauwdruk SI in de sport 2018:

'Enige vorm van ongewenst verbaal, non-verbaal of fysiek gedrag dat als doel of gevolg heeft dat de waardigheid van de persoon wordt aangetast, in het bijzonder wanneer een bedreigende, vijandige, beledigende, vernederende of kwetsende situatie wordt gecreëerd.'

Het gaat hierbij dus om gedrag dat afwijkt van de normale omgangsnormen, een ander fysiek of psychisch beschadigt en/of gevoelens van onveiligheid oproept. Dat maakt dat grensoverschrijdend gedrag soms een subjectieve beleving kan zijn: wat de één als grensoverschrijdend gedrag ervaart, kan misschien door een ander als normaal beschouwd worden.

De belangrijkste vormen van grensoverschrijdend gedrag zijn:

- * pesten;
- * seksuele intimidatie;
- * discriminatie;
- * agressie.

Hoe vaak komt het voor?

Omdat er verschillende definities van grensoverschrijdend gedrag gebruikt worden en die ook nog eens op verschillende manieren onderzocht worden, lopen de cijfers over de omvang van het probleem nogal uiteen. Ook is het zo dat de focus van het onderzoek naar grensoverschrijdend gedrag in de sport vooral lag op seksuele intimidatie. Pas vrij recent is er ook meer aandacht gekomen voor andere vormen van grensoverschrijdend gedrag, zoals emotioneel misbruik, lijfstraffen, ontgroening, pesten en het onder druk zetten van de jonge sporters.

Onderzoek

Naar aanleiding van diverse signalen uit de sportwereld heeft NOC*NSF onderzoek laten uitvoeren naar de prevalentie van grensoverschrijdend gedrag in de Nederlandse georganiseerde sport tijdens de jeugd jaren¹. Het betreft een retrospectief onderzoek gebaseerd op jeugdervaringen van mensen in de leeftijd van 18 tot en met 50 jaar die in Nederland zijn opgegroeid en in hun jeugd in georganiseerd verband hebben gesport. Het onderzoek geeft een zo representatief mogelijk beeld van de mate waarin verschillende vormen van grensoverschrijdend gedrag in de Nederlandse georganiseerde jeugdsport voorkomen.

Dit onderzoek onderscheidt drie vormen van grensoverschrijdend gedrag: emotioneel, lichamelijk en seksueel. Van elke vorm is een uitgebreide reeks gebeurtenissen uitgevraagd, variërend van geplaagd worden als vorm van emotioneel grensoverschrijdend gedrag tot gedwongen penetratie als vorm van seksueel grensoverschrijdend gedrag. Respondenten zijn per gebeurtenis gevraagd of ze dit hebben meegemaakt en zo ja, of dit indruk heeft gemaakt.

Resultaten

In totaal zegt 71,7% van de respondenten minimaal één gebeurtenis van grensoverschrijdend gedrag te hebben meegemaakt en 48,6% heeft zo'n gebeurtenis meegemaakt die ook indruk heeft gemaakt. Emotioneel grensoverschrijdend gedrag kwam voor bij ruim twee derde van de jeugdige sporters, lichamelijk grensoverschrijdend gedrag kwam bij bijna een kwart voor en seksueel grensoverschrijdend gedrag bij 15,5%. Ernstige emotioneel grensoverschrijdende gebeurtenissen kwamen bij 22% van de jeugdige sporters voor, ernstige lichamelijk grensoverschrijdende gebeurtenissen bij 12,7% en ernstige seksueel grensoverschrijdende gebeurtenissen bij 6,9% van de jeugdige sporters.

Ervaringen delen

Voor alle vormen van grensoverschrijdend gedrag geldt dat niet alle kinderen dat destijds of later hebben verteld. Bij emotioneel grensoverschrijdend gedrag heeft 42% er nooit over verteld. Bij lichamelijk grensoverschrijdend gedrag was dat ruim 47%, en bij seksueel grensoverschrijdend gedrag is dat zelfs ruim 58%.

Daders

De daders van alle drie de vormen van grensoverschrijdend gedrag zijn meestal mannen. Bij emotioneel en lichamelijk grensoverschrijdend gedrag is dit voor ongeveer twee derde van de gebeurtenissen het geval en bij seksueel grensoverschrijdend gedrag gaat het om 87% mannelijke daders. Bij meisjes is de dader van seksueel grensoverschrijdend gedrag meestal een man, de daders van emotioneel en lichamelijk grensoverschrijdend gedrag zijn zowel mannen als vrouwen.

1 I&O Research & CentERdata, 2020

De daders zijn vaker (mannelijke) sporters dan coaches. Dat geldt sterk voor emotioneel en lichamelijk grensoverschrijdend gedrag, waar het aandeel van mannelijke sporters rond een derde ligt en van de mannelijke coaches rond de vijftien procent. Bij seksueel grensoverschrijdend gedrag is dat verschil kleiner: een derde van de daders is een mannelijke sporter en in een kwart van de gevallen gaat het om een mannelijke coach.

Lopen bepaalde groepen extra risico om slachtoffer te worden?

Uit onderzoek naar seksuele intimidatie blijkt dat de volgende groepen een groter risico lopen:

- * meisjes/vrouwen;
- * sporters met een beperking;
- * LHBT-sporters;
- * sporters met een migratieachtergrond.

Waarom is het probleem zo hardnekkig?

Het ontstaan en voortduren van grensoverschrijdend gedrag bij sportverenigingen heeft mogelijk te maken met een aantal kenmerken van sport. Allereerst heeft dat te maken met *machtsverschillen*. De coach/trainer heeft vaak alle macht in handen: op basis van haar/zijn hiërarchische positie, de expertise en de macht over de sportcarrière van de sporter. De disbalans in de relatie zorgt voor een groter risico op misbruik². Daarnaast is sporten een *fysieke bezigheid*: er zijn in sommige sporten veel fysieke contactmomenten en instructie-gerelateerde aanrakingen. Voor (jonge) sporters is het soms moeilijk om zelf aan te geven wat daarbij aanvaardbaar gedrag is³.

Waarom is grensoverschrijdend gedrag in de sport een lastig gespreksonderwerp?

Preventie van grensoverschrijdend gedrag begint met het bespreekbaar maken van het onderwerp, maar dat blijkt in de praktijk lastig. Daarvoor zijn een aantal redenen.

Sporten associëren we met plezier en saamhorigheid; maar liefst vier miljoen mensen in Nederland zijn lid van een sportvereniging en zo'n één miljoen vrijwilligers staan per week klaar voor een sportvereniging⁴. Voor miljoenen Nederlanders is sporten een leuke, ontspannende en samenbindende vrijetijdsbesteding, die past in een gezonde leefstijl. Daarnaast zijn er nog eens miljoenen Nederlanders die als publiek genieten van de sportwedstrijden. Deze positieve beeldvorming rond de sport en sportverenigingen maakt het lastig om de schaduwzijde van de sport te zien en grensoverschrijdend gedrag in de sport te bespreken.

Ook wordt soms gesteld dat wat in de sport gebeurt een reflectie is van wat zich in de samenleving afspeelt. Dat is deels waar, maar de sport 'volgt' niet alleen maar de maatschappelijke trends. Sport is immers, anders dan het bredere publieke domein, niet anoniem. Het wordt gekenmerkt door tal van regels, codes en sancties en tevens is er vaak sprake van een vorm van toezicht. Een tweede reden waarom sport niet zomaar gelijkgesteld kan worden aan andere sociale terreinen waar agressie voorkomt is het feit dat bij bepaalde (team)sporten een zekere mate van agressie onderdeel van het spel is geworden. Het is tot op zekere hoogte sporteigen om de grenzen van het toelaatbare op te zoeken op weg naar de winst.

2 Moget & Weber, 2008

3 Kirby, Greaves & Hankivsky, 2000

4 De Vries et al., 2017

Vertrouwenscontactpersonen en trainers hebben de neiging het probleem te onderschatten; deze (veelal) vrijwilligers hebben onvoldoende kennis om signalen van slachtoffers te herkennen en/of over dit onderwerp met een slachtoffer te spreken of komen door tijdgebrek niet toe aan het observeren van en praten met individuele sporters⁵.

Gebrek aan een eenduidige definitie, kennis bij verantwoordelijke en belangrijke personen binnen sportverenigingen en clubs en het feit dat grensoverschrijdend gedrag wordt gezien als een maatschappelijk probleem dat niet specifiek met de sport te maken heeft, kunnen ertoe leiden dat grensoverschrijdend gedrag niet herkend en aangepakt wordt of de aandacht krijgt die het verdient binnen sportverenigingen.

5 Serkei, Goes & De Groot, 2012

2

Een normstellend kader van gedeelde normen en waarden

Gedeelde verantwoordelijkheid creëren en continu in gesprek blijven met elkaar over grensoverschrijdend gedrag begint met het ontwikkelen van gedeelde normen en waarden. Deze geven richting en bieden daarmee duidelijkheid over gedrag en over wat wel en wat niet geaccepteerd is. Gedeelde normen en waarden helpen om ongewenst gedrag te benoemen, te corrigeren en te handhaven.

Een normatief of normstellend kader is een denk- en afwegingskader van normen dat bestuurders, trainers/coaches en leden van een sportvereniging kan helpen om ongewenst gedrag te herkennen en per situatie te beoordelen welke aanpak de juiste is.

Alleen een norm stellen ('daarom doen we dit zo') is niet genoeg. Een norm moet ook tegen het licht gehouden worden en de vraag moet worden gesteld: waarom vinden we dit de norm en waar is deze op gebaseerd? De gezamenlijk gedeelde waarde erachter ('daarom zien we het zo') moet gekend en onderschreven worden. Als aan deze randvoorwaarden is voldaan, kan er naar de norm geleefd worden. Normen worden vanuit waarden bepaald en niet andersom. Een voorbeeld van een waarde is gelijkheid. De bijbehorende norm is: niet discrimineren.

Bij een normstellend kader zoeken we naar eenduidigheid in het beoordelen van gedrag aan de hand van gedeelde normen en waarden. Met een normstellend kader kan beoordeeld worden of gedrag in het grijze middenveld acceptabel of onacceptabel is. Het normstellend kader kan helpen om het gesprek over grensoverschrijdend gedrag aan te gaan binnen de vereniging en geeft richting aan het handelen bij incidenten.

Een normstellend kader heeft drie functies.

1. Het helpt professionals, bestuurders, sporters en omstanders om grensoverschrijdend gedrag te herkennen en te zien wat er moet worden gezien.
2. Het helpt om verantwoordelijkheid te nemen, zowel bij 'het grijze gebied' als bij grensoverschrijdend gedrag, omdat het kader duidelijk maakt wanneer een grens overschreden wordt of dreigt te worden.
3. Het vergroot de handelingsbekwaamheid van vrijwilligers en professionals, omdat zij zich beter toegerust en gesteund voelen.⁶

6 Vertommen et al., 2016

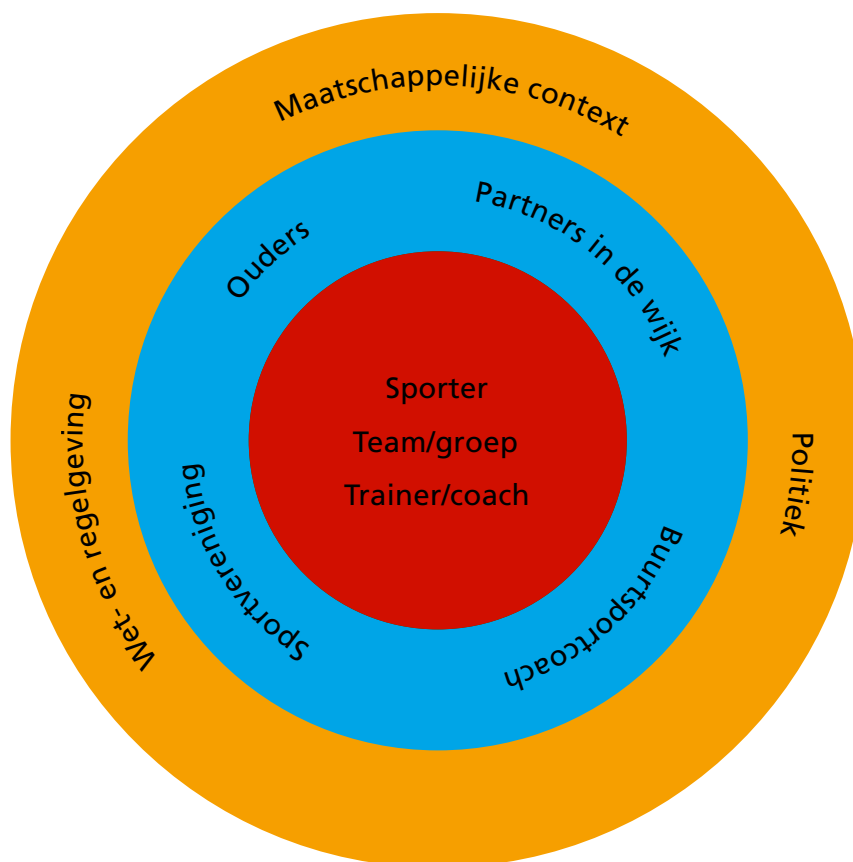
Centrum Veilige Sport heeft in de gedragscodes voor trainers/coaches, spelers en bestuurders voorbeelden opgenomen van dergelijke normen die gaan over bijvoorbeeld integriteit, voorbeeldgedrag, toezien op naleving van regels en normen, bewust zijn van machtsverschillen, iedereen in haar/zijn waarde laten en respect.

Wat is nodig om grensoverschrijdend gedrag effectief aan te pakken?

Het onderzoek naar een effectieve aanpak van grensoverschrijdend gedrag in de sport richt zich vooral op het creëren van een *veilig en pedagogisch sportklimaat*, waarin veel partijen op verschillende niveaus een rol spelen, hun beleid en activiteiten op elkaar af moeten stemmen en waar nodig samen moeten werken.

Een veilig, pedagogisch sportklimaat is een positief leerklimaat, waar plezier vooropstaat, bewerkstelligd door reële succeservaring en een respectvolle relatie tussen trainers/coaches en sporters – waarbij gehandeld wordt in het belang van (de persoonlijke ontwikkeling van) jeugdigen. Doordat plezier een onderdeel vormt van deze definitie sluit hij aan bij de essentie van sportbeleving.

Schipper-van Veldhoven heeft voor dit veilige en pedagogische sportklimaat een schema ontworpen dat aangeeft hoe verschillende partners en sferen van invloed zich tot elkaar verhouden⁷. Voor deze wegwijzer hebben we het oorspronkelijke schema iets vereenvoudigd, waarbij we met name de lijn met het onderwijs er buiten gelaten hebben. Niet omdat dit niet belangrijk is, maar omdat het de reikwijdte van deze wegwijzer overstijgt.

7 Schipper-van Veldhoven, 2016

In het eenvoudige model zien we drie cirkels van invloed: micro (rood), meso (blauw) en macro (geel)⁸. We beschrijven per cirkel de centrale vraag en de elementen die een onderdeel kunnen zijn van een aanpak op dat niveau.

De rode cirkel (micro) = zorgen voor een veilige en pedagogische training en coaching van sporters en/of een team

Belangrijke elementen die onderdeel kunnen zijn van een aanpak op dit thema zijn:

- * de houding en vaardigheden van de sporter zelf;
- * de samenstelling van het team of de groep;
- * de kennis, vaardigheden en attitude van de trainer/coach.

Onderzoek heeft aangetoond dat negatieve ervaringen in sportverenigingen ook te maken kunnen hebben met grensoverschrijdend gedrag of experimenteel gedrag van en door leeftijdsgenoten⁹. In dit geval is er geen sprake van een hiërarchische relatie, maar wel van *sociale machtsverschillen en groepsdruk*. Meer aandacht voor groepsdynamische processen in de sport is daarom nodig.

Uit verschillende onderzoeken naar de rol van trainers/coaches blijkt dat trainers/coaches zich bewust zijn van hun functie als rolmodel en het belang van plezier in sport en een positieve benadering¹⁰. Maar ze ervaren in hun opleiding vaak een *gemis aan kennis en vaardigheden* om om te gaan met boosheid of agressie van ouders of kinderen.

Naar aanleiding van het onderzoek van Hilhorst et al. zijn een boekje met praktische tips en een animatiefilm gemaakt over vier kernkwaliteiten van trainers/coaches: structureren, stimuleren, individueel aandacht geven, regie overdragen¹¹.

De blauwe cirkel (meso) = zorgen voor een veilige en pedagogische context waarin gesport wordt; de sportvereniging, maar bijvoorbeeld ook de wijk, sponsoren en eventuele andere samenwerkingspartners

8 Naar het model van Schipper-van Veldhoven, 2016

9 Alexander et al., 2011

10 Hilhorst et al., 2014; Jacobs & Luderus, 2012

11 VSK, 2014

Belangrijke actoren hierin zijn de buurtsportcoaches, de trainers/coaches, bestuurders van de vereniging, scheidsrechters en ouders/begeleiders.

WAT IS EEN BUURTSPOORTCOACH?

De buurtsportcoach stimuleert sporten en bewegen door iedereen en verbindt verschillende sectoren. Ook kan de buurtsportcoach sport- en beweegaanbieders en vrijwilligersorganisaties versterken en ondersteunen bij innovatie.

De buurtsportcoach maakt deel uit van de Brede Regeling Combinatiefuncties. Doelstellingen van deze regeling zijn:

- Een leven lang sporten, bewegen en deelnemen aan cultuur voor iedereen mogelijk maken.

Met in het bijzonder aandacht voor de (talent)ontwikkeling van jeugd en jongeren op en rond scholen, voor mensen die in armoede leven en voor andere groepen die belemmeringen ervaren om deel te nemen aan sport en cultuur (bijvoorbeeld vanwege leeftijd/levensfase, gender, fysieke of mentale gezondheid, seksuele geaardheid of etnische/sociale achtergrond of positie).

- Duurzaam versterken en innoveren van sport-, beweeg- en cultuuraanbieders/ vrijwilligersorganisaties.

Bijvoorbeeld op het gebied van besturen, vrijwilligers, kader, diversiteit, inclusief en vraaggericht handelen.

- Lokale verbindingen tot stand brengen en uitbouwen.

Bijvoorbeeld tussen gemeentelijke beleidsdomeinen en voorzieningen, gesubsidieerde en commerciële sport en cultuur, organisaties in onderwijs, bso/kinderopvang, welzijn, zorg en het bedrijfsleven.

Bron: sportindebuurt.nl

Ouders/begeleiders zijn belangrijke actoren rondom het veld. De rol van ouders wordt vaak als negatief bestempeld, maar ze kunnen ook een positieve bijdrage leveren en een signalerende rol ten aanzien van grensoverschrijdend gedrag oppakken. Contact met ouders en hen betrekken bij visie en beleid van de vereniging is daarom van groot belang.

De Verklaring Omtrent Gedrag (VOG) is een concrete stap om preventie van grensoverschrijdend gedrag te voorkomen¹². Ook de inzet van vertrouwenscontactpersonen binnen een vereniging als eerste aanspreekpunt rond grensoverschrijdend gedrag is een concrete maatregel.

Een aanpak op dit niveau vraagt om bewust nadenken over gewenst en ongewenst gedrag op een sportvereniging, om een omslag van impliciet handelen naar expliciet handelen. Dat doet een groot beroep op de competenties van bestuursleden van de vereniging. Niet alle verenigingen

12 NOC*NSF, 2012

voelen zich hiertoe in staat of hiertoe geroepen, zo blijkt uit onderzoek¹³. Ouders en jongeren vinden dat sportverenigingen belangrijk zijn bij het aanleren van waarden en normen, zoals respect voor elkaar, discipline, sportiviteit en samenwerking. Het is volgens de onderzoekers belangrijk dat de sportvereniging expliciet stilstaat bij de rol die ze (kunnen) vervullen in de persoonlijke ontwikkeling van jongeren. Het besef bij verenigingen dat een veilig sportklimaat bijdraagt aan het behoud van leden en kader, vraagt om een integraal beleid met aandacht voor (de kwaliteit van) kader/personeel, de behoeften van (jeugd)sporters en met een duidelijke visie op een open en veilig sportklimaat gericht op samenwerking in de wijk of buurt. Veel verenigingen willen wel aan de slag met een veilig sportklimaat, maar lopen tegen de grenzen aan van wat ze qua menskracht aankunnen en wat ze van hun vrijwilligers willen en kunnen vragen¹⁴.

De gele cirkel (macro) = het verankeren van een veilige en pedagogisch verantwoorde sportomgeving

Hier gaat het over de sportbonden, sportkoepels, provinciale sportraden, beleid en politiek (lokaal, nationaal en internationaal).

Er zijn veel landelijke programma's waarin geprobeerd wordt om bewustwording en verandering in de sportsector teweeg te brengen als het gaat om grensoverschrijdend gedrag en een veilig sportklimaat. Maar uit onderzoek blijkt dat de binnen deze programma's ontwikkelde instrumenten en faciliteiten maar weinig bekend zijn bij en nauwelijks gebruikt worden door sportverenigingen¹⁵. Bij de meeste verenigingen heeft het onderwerp kennelijk geen prioriteit tot zich een incident voordoet. Op het niveau van toegankelijkheid, bruikbaarheid en vindbaarheid van informatie en instrumenten en de begeleiding bij de implementatie op de 'werkvloer' is dus nog veel ruimte voor verbetering.

13 Broeders et al., 2012

14 Romijn et al., 2015

15 Serkei et al, 2012

3

Tools, hulpmiddelen en aanpakken

In de rondetafelgesprekken bleek dat sportverenigingen onbekend zijn met allerlei tools en hulpmiddelen die ze kunnen benutten om aan de slag te gaan met het bespreekbaar maken van grensoverschrijdend gedrag in de sport. We hebben daarom diverse instrumenten en aanpakken verzameld ter inspiratie en ondersteuning. Ze zijn thematisch geordend.

Met elkaar in gesprek gaan over normen en waarden

Gesprekstool voor bestuurders

Deze gespreksvorm (onderdeel van het High5! Stappenplan) kan gebruikt worden in bestuursvergaderingen. Aan de hand van stellingen ga je met elkaar in gesprek over persoonlijke ervaringen, waarden en opvattingen. Door de stellingen te bespreken kom je erachter hoe jullie als bestuur tegen de preventie van grensoverschrijdend gedrag aankijken. Dit kan helpen in het maken van de visie en doelen, omdat je weet wat jullie belangrijk vinden, maar ook in het blootleggen van blinde vlekken of aandachtspunten.

Struisvogel Sessie: gesprekstool voor morele dilemma's

De struisvogelsessies zijn een goede manier om grensoverschrijdend gedrag bespreekbaar te maken, juist waar het schuurt. Ze helpen bij het uitpluizen van morele dilemma's. De tool (ontwikkeld door KIS en Stichting School & Veiligheid) is opgezet voor onderwijs en sociaal werk, maar is ook goed in te zetten in andere settings, zoals de sportclub. De methode heeft aandacht voor het feit dat er veel verschillende standpunten kunnen bestaan binnen een organisatie of club, en hoe belangrijk het is om die boven tafel te kunnen brengen. Wat doe je als een jongere niet wil meedoen aan een activiteit vanwege het geloof? Hoe reageer je als een lid van de sportclub homofobe scheldwoorden gebruikt? De tool 'Struisvogel Sessie' helpt om het gesprek aan te gaan over dit soort situaties die vaak leiden tot morele dilemma's. Met als resultaat een duidelijke handelingsrichting voor de hele organisatie of club.

Spel Oké?! het thema seksueel grensoverschrijdend gedrag bespreken met jongeren

In het spel 'Oké?!' (ontwikkeld door Pimento, Sensoa en Movisie) bespreek je het thema seksueel grensoverschrijdend gedrag met jongeren van 12 tot 16 jaar aan de hand van diverse situaties, stellingen, doe-opdrachten en weetjes. Jongeren staan stil bij wat ze hierbij voelen en denken. Ze leren gepast te reageren en komen te weten waar je voor steun terecht kunt. Het spel bouwt voort op de werkvormen van [het Vlaggensysteem](#). Het doel is dat jongeren weerbaarder worden tegenover seksueel grensoverschrijdend gedrag.

Tools om te bepalen of gedrag grensoverschrijdend is

Vlaggensysteem voor ouders

Om te kunnen bepalen of seksueel gedrag van kinderen en jongeren grensoverschrijdend of leeftijdsadequaat is, is het Vlaggensysteem ontwikkeld. Naast het Vlaggensysteem voor professionele opvoeders is er een gids ontwikkeld voor ouders, deze wordt in 2022 geactualiseerd.

Elkaar aanspreken op gedrag

Stappenplan voor het activeren van omstanders

Uit internationaal onderzoek blijkt dat grensoverschrijdend gedrag vaak kan worden beëindigd door het tijdig te signaleren, bespreekbaar te maken en een sociale norm te stellen. Maar omstanders weten vaak niet hoe ze moeten ingrijpen, of ze zijn bang om dat te doen. Movisie ontwikkelde een stappenplan voor omstanders.

Zie ook de Campagne Blijf je stil of praat je erover van het Centrum Veilige Sport Nederland, met filmpjes en ander campagnemateriaal.

Sociaal veilig sporten - Kenniscentrum Sport en Bewegen

Het project 'Keep Youngsters Involved. Hoe houd je jongeren bij je club?' biedt handvatten voor professionals en sportclubs die werken met jongeren om sportuitval onder jongeren als gevolg van spelverruwing, onsportief gedrag, seksuele intimidatie, agressie en (verbaal) geweld te voorkomen. Ontwikkeld door het Europese Erasmus+Sport project, gesubsidieerd door de Europese Commissie.

Campagne #DatMeenJeNiet

In de Campagne #DatMeenJeNiet van Movisie worden jongeren en jongvolwassenen begeleid om zich online uit te spreken tegen discriminatie. Jongeren blijken een drempel te ervaren om daadwerkelijk in actie te komen als ze online discriminatie tegenkomen. Voor de één speelt de angst mee om als 'moraalridder' bestempeld te worden, de ander weet niet precies hoe die het beste moet reageren.

Discriminatie is niet acceptabel, mensen kunnen en mogen ingrijpen. De jongeren krijgen tools aangereikt om geen 'bystander' te zijn bij discriminatie, maar een 'upstander'. Oftewel: iemand die in actie komt tegen discriminatie.

Een vertrouwenscontactpersoon aanstellen

De vertrouwenscontactpersoon (VCP) biedt leden de mogelijkheid om in vertrouwen over grensoverschrijdend gedrag te praten. De VCP gaat in gesprek met slachtoffer of beschuldigde en onderzoekt waar de persoon in kwestie terecht kan met zijn hulpvraag en welke mogelijke stappen genomen kunnen worden. Daarnaast helpt de VCP het bestuur grensoverschrijdend gedrag binnen de organisatie te voorkomen aan de hand van het beleid. Het is van groot belang dat deelnemers, vrijwilligers en begeleiders weten bij wie ze terecht kunnen wanneer ze grensoverschrijdend gedrag hebben ervaren en dat bekend is wie de VCP is.

De rol van de trainer/coach

Naar aanleiding van onderzoek zijn boekjes met praktische tips en animatiefilms gemaakt, onder meer over vier kernkwaliteiten van trainers/coaches: structureren, stimuleren, individueel aandacht geven, regie overdragen.¹⁶

Boekjes

- * Inzichten voor trainers: sportplezier.nl/trainercoach-4inzichten
- * Inzichten voor bestuurders: sportplezier.nl/4inzichten-bestuurders
- * Inzichten voor scheidsrechters: sportplezier.nl/180821_4-inzichten-arbitrage

Video's

- * Inzichten voor trainers: youtu.be/oJemBPtP8NY
- * Inzichten voor bestuurders: [hyoutu.be/1hrWdO8SCIQ](https://youtu.be/1hrWdO8SCIQ)
- * Inzichten voor scheidsrechters: youtu.be/OoaiXBJYyg
- * Trainen van pubers: youtu.be/caaU1hZMWdk
- * Trainen jongste jeugd: youtu.be/s04bqD9wogw

In een infographic van VSK staan ook zes succesfactoren benoemd met wenselijk gedrag van trainers/coaches voor het bevorderen van de ontwikkeling van kinderen¹⁷.

Zes succesfactoren met wenselijk gedrag van trainers/coaches voor het bevorderen van de ontwikkeling van kinderen (naar VSK, 2014)

Wenselijk gedrag	1. Plezier en leren	2. Competentie, zelfvertrouwen en inzet	3. Aanleren vaardigheden	4. Inzet en structuur	5. Regie bij jeugdspporter	6. Sociaal groepsklimaat
Complimenten	●	●	●			●
Aanmoedigingen				●		●
Aanwijzingen	●		●			
Fouten benomen			●			
Corrigeren op gedrag				●		●
Uitleggen			●	●		
Vragen stellen					●	●
Geen reactie					●	

¹⁶ Hilhorst et al, 2013

¹⁷ VSK, 2014

Preventie: herkennen en voorkomen

In Veilige handen

In Veilige Handen (ontwikkeld door Vereniging Nederlandse Organisaties Vrijwilligerswerk) is een toolkit om grensoverschrijdend gedrag te herkennen en te voorkomen. De toolkit behandelt zowel het voorkómen van grensoverschrijdend gedrag, als het aanpakken ervan. Deze toolkit kan veel toegevoegde waarde hebben waar het gaat over normstelling binnen organisaties. De toolkit houdt zich namelijk ook bezig met de infrastructuur: bij wie kan worden gemeld en waar komt dat dan terecht? De toolkit wil signaleren en melden gemakkelijker maken. De toolkit bevat gespreksvragen en werkvormen en filmpjes met casuïstiek om met elkaar te praten over normstelling.

Wat te doen na een incident

Infographic sociale veiligheid in de sport

Het Centrum Veilige Sport in Nederland stelde een infographic samen over veiligheid in de sport. De infographic gaat kort en beeldend in op wat je kunt doen als je seksuele intimidatie of misbruik in de sport hebt meegemaakt, en bij welke instanties of personen je als slachtoffer of getuige een melding kunt maken en/of hulp kunt inschakelen.

Interventies voor plegers van grensoverschrijdend gedrag op het voetbalveld

Sport en Gedrag 1: training voor jongeren

De training Sport en Gedrag I is ontwikkeld omdat jongeren die een overtreding op het voetbalveld hebben gepleegd eerder alleen geschorst werden. Wanneer jongeren alleen geschorst worden, reflecteren zij niet, zetten ze hun gedrag niet recht en krijgen ze geen gedragsalternatieven aangereikt. De training voorziet in bovengenoemde punten om de kans op herhaling en verergering van het probleemgedrag te verminderen.

Sport en Gedrag I is een individuele training voor jongeren van 12 tot en met 18 jaar die licht agressief gedrag hebben vertoond op of rond het voetbalveld. Het gaat om jongeren die door de KNVB-tuchtcommissie zijn uitgesloten van vijf tot tien wedstrijden wegens lichte vormen van verbale of fysieke agressie jegens teamgenoten, tegenspelers, scheidsrechters, trainers of omstanders.

Door gesprekken, leeropdrachten en een zelftest krijgen jongeren meer inzicht in sportief en onsportief gedrag, oorzaak-gevolgrelaties bij agressie, hun eigen aandeel daarin en hun bijdrage aan een mogelijke oplossing. Het excuusgesprek confronteert jongeren met de gevolgen van hun gedrag. Door persoonlijk contact met het slachtoffer kunnen ze zich minder distantiëren van de gevolgen van hun daad. De training is door de Deelcommissie Justitiële interventies beoordeeld als goed onderbouwd.

Sport en Gedrag 2: training voor jongeren

Sport en gedrag II is een vervolg, bedoeld voor jongeren tussen de 12 en 18 jaar die zich agressief (verbaal en/of fysiek) hebben gedragen op of rond het voetbalveld. De training heeft tot doel herhaling van dergelijk gedrag te voorkomen door bewustwording bij jongeren van hun gedrag en de gevolgen daarvan, het versterken van vaardigheden en het handhaven van de binding tussen jongere en vereniging. Ook deze training is door de Deelcommissie Justitiële interventies beoordeeld als goed onderbouwd.

Zelf een training volgen?

* Opleidingen voor bestuurders en trainers van Centrum Veilige Sport

Deze gaan bijvoorbeeld in op het herkennen van grensoverschrijdend gedrag en pedagogische vaardigheden. Ook is er een opleiding voor vertrouwenscontactpersonen.

* Daarnaast zijn er via CVS diverse e-learnings te volgen, onder andere over o.a. pesten, discriminatie en seksuele intimidatie. Deze bevatten tips en tricks, veel praktische informatie en dilemma's waarover je kunt praten. Bovendien biedt elke e-learning een film met een rollenspel waar je vragen over moet beantwoorden.

* Bijscholing: Herkennen en voorkomen van grensoverschrijdend gedrag (NOC *NSF)

* Trainingen voor Vertrouwenscontactpersonen (NOC *NSF)

* Ook de Vereniging Nederlandse Organisaties Vrijwilligerswerk (NOV) verzorgt regelmatig trainingen voor vertrouwenscontactpersonen. Wil je daar meer informatie over? Neem dan contact op met de vrijwilligerscentrale bij jou in de buurt of mail naar info@inveiligehandened.nl.

kennis en aanpak van
sociale vraagstukken